

Savaş ve Devrimler Döneminde 'Hasta Adam': 1908-1918 Yılları Rus Hiciv Dergilerinde Türkiye İmajı

T. A Filippova

'Большой человек' в эпоху войн и революций: образ Турции в русской журнальной сатире, 1908-1918.

Филиппова Т.А

Moskova, Rusya Bilimler Akademisi Rusya Tarihi Enstitüsü, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü; 2016. 304 sayfa.

Москва, Институт российской истории Российской академии наук, Институт Востоковедения Российской академии наук, 2016. - 304 с., ISBN 978-5-8055-0304-8

Alfina SİBGATULLİNA *

Tarihçi Doç. Dr. Tatyana Filippova, Rus hiciv dergilerinde yer alan Doğu ülkelerinin imajı üzerine birçok ilmi araştırma yapmış değerli bir uzmandır. Mesela: '*Doğudan Gelen Düşman*': XX. yüzyıl'ın başı Rus Hiciv süreli yayınlarında İmajlar ve Retorikler (2012) ve '*Rusya'nın Düşmanları*': I. Cihan Harbi Dönemi Rus Hiciv Dergilerinde İmajlar ve Retorikler (2014) adlı kapsamlı kitaplarında tarihin en çetrefilli dönemlerinde yayınlanmış Rus dergilerinde yer alan karikatür ve hiciv metinlerini değerlendirip üst düzey siyasetçilerden farklı olarak ressam, mizah yazarı ve şairlerin gözlemlerini aktarmıştır. Bu kitaplarda Osmanlı devleti konusuna da birçok sayfa ve bölümler ayrılmıştır. 2016'da basılan *Savaş ve*

* Prof. Dr., Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova, alfina2003@yandex.ru

Devrimler Döneminde “Hasta Adam” kitabı ise doğrudan 1908-1918 yıllarında yayınlanan Rus hiciv dergilerindeki Türkiye imajı üzerine yazılmıştır.

Eser giriş kısmı, üç bölüm, sonuç ve ekte verilen hiciv metinlerinden ibaret olup kitap içinde birçok renkli karikatür türündeki resimler de bulunmaktadır. Giriş kısmı bir Türk atasözü ile başlıyor; Ev alma, komşu al. Çarlık Rusya’sı ile Osmanlı arasındaki komşuluk tarihine değinerek, yazar Doğu ile Batı arasında kalan bu iki ülkenin yüzyıllar boyunca birbirlerine olan siyasi davranışlarının hiciv ve karikatürlerde yansımalarına değinir, bu alanda Rusya’da ve yurt dışında yapılan araştırmaları değerlendirir. Birinci bölüm “*Osmanlıca Yenileşme*” Jöntürk devrimi ve Türkiye’nin yeni satirik imajları adını taşıyor. Avrupa literatüründe Osmanlı için denilen “*Hasta adam*” metaforuna XX. yüzyıl başında yeni bir ekleme yapıldığı ve artık “*Umutsuz Hasta Adam*” şeklinde nitelendiğini, Rus yazarlarının bunu severek kullandıkları bildiriliyor. “*Satirikon*”, “*Şut*” (*Soytarı*), “*Oskolki*” (*Kırıntılar*), “*Yeni Satirikon*” gibi hiciv dergileri Abdülhamit dönemi’nin son günlerini, İttihat ve Terakki Partisinin yaptığı hataları, Yıldız Sarayındaki kötü durumu, Almanlarla siyasi yakınlaşmayı hayal gücü yettiği kadar gülünç ve yergisel tasvir etmiş, bunun için de eskiden beri en sık kullandıkları haremdeki cariyeler, harem ağaları, oryantal dans vs. gibi unsurlardan istifade etmişlerdir. İkinci bölüm “*Doğulu gaddarlık*” Şark’taki reform, devrim ve savaşları yorumlarken şiddet konusu altında verilmiş ve genel olarak Türkiye’de ve İran’da gerçekleşen devrimler döneminde uygulanan şiddet olaylarına, Ermenilere yapıldığı tartışılan zulme karşı Rus gazetecilerinin sergilediği sert tepki ele alınmış. Osmanlı sultanı ve İran şahı arasındaki duygusal benzerlikler, modernleşme sürecinde İttihat ve Terakki üyelerinin bazı aşırı davranışlarının hiçbir yazarların gözünden kaçmamış. 1911-1913 yıllarında gerçekleşen Trablusgarp ve Balkan Savaşları neticesinde Osmanlı’nın toprak kayıpları, karikatürlerde çok zayıflamış zavallı Abdül veya Mehmet imajlarında tasvir edilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde I. Cihan Harbi Kafkas cephesindeki olaylara dair icat edilen hiciv yazıları değerlendirilmektedir. Savaş öncesinde Türkiye’nin Almanlarla yaptığı anlaşmaların, “*Umutsuz Hasta Adamı*” sonuna kadar sömürmek ve ölüme sürüklemek amaçlı gözüküğünü söyleyen Rus mizah yazarları, “*Türk-Alman Dostluğunun*” sahte ve gülünç olduğunu, cephedeki gelişmeler, ayrıca Sarıkamış’taki yenilgi ve Türk ordusunda yaşanan büyük kayıplar örneğinde gösterdiklerini düşünmüşlerdir. Savaşın ilerlediği yıllarda Almanların da Galiçya cephesindeki yenilgileri neticesinde oldukça zayıflaması ve Türklere artık soğuk davranması Rus gazetecileri ve yazarları için yeni bir ilham kaynağı olmuş ve çeşitli gazete ve dergilerde uzun, kısa, nesir ve nazım türü eserler basılmıştır. Bu metinlerin bir kısmını kitabın sonunda verilen eklerde bulmak mümkündür.

Filippova Hanımın araştırma sonunda geldiği önemli fikirlerinden biri de şudur: Türkler hakkında önce düşman dili kullanan Rus yazarlar tarihi olaylar ışığında bu dili anlayışlı eleştiri olarak değiştirmişler. Ayrıca saf Türk askerinin çeşitli siyasi entrikaların kurbanı olmasına acıyan yazarlar ona sert eleştirilerden kaçınmaya başlamıştır. Çarlık Rusya’sının kendisi içinde de 1917 yıl devrimleri meydana gelince, iki büyük imparatorluğun son günleri yaklaştığını sezen hiciv yazarları “*Hasta Adam*” Osmanlı

ile “*Ağır Hastalığa Yakalanan*” Rusya’yı kıyaslayan yermeli fıkralar yazmaktan da çekinmemişler. Elbette bu yazıların birçoğu imzasız veya takma ad ve tahallüsler kullanılarak yayına girmiş, ancak Arkadiy Averçenko, Arkadiy Buhov, Yevgraf Dolskiy gibi yazarlar kendilerini pek gizlememişlerdir. Tatyana Filippova’nın güzel edebi dil ve seviyeli örnekler kullanarak yazdığı kitapları Rus-Türk siyasi ilişkileri tarihine farklı bir bakış acısı getiren çalışmalardır, Türk uzmanların ilgisini çekeceğini düşünüyorum.